
VAREN-VARIA is het orgaan van de Nederlandse Varenvereniging, verschijnt viermaal per jaar (maart, juni, september, december) en wordt gratis toegezonden aan alle leden.

Redactie: Joop Comijs, Zaalboslaan 12, 6881 RH Velp (tel. 085-634416)
Peter Hovenkamp, Leiden
Gerard Proper, Voorschoten
Marco Roos, Utrecht
Harry Roskam

Conversie en lay-out: Angelique Hennipman, Bilthoven

Bestuur Ned. Varenvereniging: Harry Roskam (vz.), Joop Comijs (sekr.), Gerard Proper (penn.), Luuk Jaarsma, Prof. Dr. Bert Hennipman, Dr. Ir. Cor van de Moesdijk

Sporenbank: Luuk Jaarsma, van Eydenhof 51, 3833 JX Leusden.

De kontributie bedraagt f25,- p.j. (voor buitenlandse leden f36,- p.j.)
Postgiro 210286 t.n.v. de penningmeester te Voorschoten.

De uitgave van VAREN-VARIA wordt mede mogelijk gemaakt door onze sponsors:
Royal Eveleens, Poelweg 40, 1424 PB De Kwakel
D. J. Tas & Zn. C.V., Uiterweg 266-272, 1431 AV Aalsmeer

INHOUD VAN DIT NUMMER

- De partner en de hobby,** Harry Roskam
(woorden van onze voorzitter, die velen van ons bekend in de oren zullen klinken) blz. 1
- Voortplanting bij varens,** Peter Hovenkamp
(een wetenschappelijke verhandeling over een belangrijk, doch moeilijk onderwerp). - blz. 2
- De British Pteridological Society honderd jaar,** Harry Roskam
(een verslag van bezoek dat twee bestuursleden brachten aan onze jubilerende zustervereniging) blz. 7
- Iets over de activiteiten van de Zwitserse Varenvereniging,** K.U. Kramer
(wij vroegen prof. Kramer iets te vertellen over onze Zwitserse zustervereniging) blz. 8
- Korte berichten,** Joop Comijs blz. 11
(verschillende wetenswaardigheden en een overzicht van onze nieuwe leden)
- Boekbespreking,** Gerard Proper blz. 13
(besproken wordt het boek 'A world of Ferns')
- Uit buitenlandse tijdschriften,** Joop Comijs blz. 15
(ditmaal de nummers 16 - 23 van Farnblätter en het laatste nummer van de Pteridologist)
-
-

DE PARTNER EN DE HOBBY

Je zal maar varens als hobby hebben en dan ook nog een partner. Hoe zielig voor die varentjes: de meesten van ons zullen, denk ik, wel een partner hebben. Kunt u zich nog herinneren hoe uw eerste varentje het huis en/of de tuin binnenkwam en hoe langzaam de vensterbanken of hele plekken in de tuin met varens werden dichtgebouwd? Hoe toen, eerst voorzichtig en even later al wat krachtiger, door uw partner enige bezwaren werden geopperd? Hoe u toen tot afspraken moest komen: tot hier en niet verder, jij hier en ik daar? Hoe u toch nog een enkele kleurige bloem tussen uw schitterende groene kinderen moest toelaten? Of hoe u subtiel trachtte de vakantiekeuze te sturen in de richting van juist dat

---

---

gebied waar u hoopte weer eens wat nieuws op vareng gebied tegen te komen? Hoe uw partner deze 'subtiliteit' al snel doorhad maar u uiteindelijk toch maar uw zin gaf? Hoe die partner, maanden later op dat vakantieadres aangekomen, toch misschien wel weer spijt had, toen u gelijk bij aankomst met uw neus tegen die toch werkelijk schitterende vochtige rotswand gedrukt stond? Hoe u dus van de verdere omgeving, laat staan van hem of haar, geen weet meer had? Hoe uw partner de volgende dag dacht, een lekkere stevige wandeling met u te maken en er al na 500 meter achter moest komen dat u daar een half uur over had gedaan, omdat u zonodig ieder varentje aan inspectie moest onderwerpen? Hoe een wandeling met af en toe uitrusten voor uw partner, meer uitrusten met af en toe een wandelingetje werd, omdat u zonodig dat unieke varentje toch echt op de foto of dia moest vastleggen en dat dit natuurlijk wel enig 'professioneel' opstel- en instelwerk vergt, hetgeen natuurlijk tijd kost?

Hoe u dan na uw zware arbeid 's avonds voor de tent of op het terrasje voor uw hotel zat uit te puffen en uw partner u nog eens wilde vertellen van de prachtige uitzichten die u die dag samen zou hebben gezien?

Hoe u zich toen verwoed probeerde af te vragen waarover hij/zij het eigenlijk had, want u had geen uitzichten gezien?

Hoe u er toen achter kwam dat uw (varen)wereld in vergelijking met die van een normaal mens - en u wilt uw partner toch niet abnormaal noemen - er toch wel erg klein uitziet?

Kijkt uw partner u dan nog steeds vertederd aan, dan mag worden gezegd dat u dé partner in uw hobby heeft gevonden!

Wilt u hem/haar dan even gedenken, want men heeft heel wat met uw varengekte te stellen!

Maar ik zou hem/haar, als ik u was, niet blij maken met een varentje!

Harry Roskam

VOORTPLANTING BIJ VARENS

Wie zich actief bezighoudt met het kweken van varens zal vroeg of laat te maken krijgen met de levenscyclus van varens. Daarbij komen dan al gauw begrippen aan de orde als 'haploïdie', 'diploïdie', 'polyploïdie' en 'apogamie'. Om deze tamelijk

---

ingewikkelde materie en beetje proberen te verduidelijken, zal ik in Varen Varia in een aantal artikelen de levenscyclus van varens en de verschillende aspecten daarvan behandelen, en tegelijkertijd proberen een aantal van deze technische termen uit te leggen.

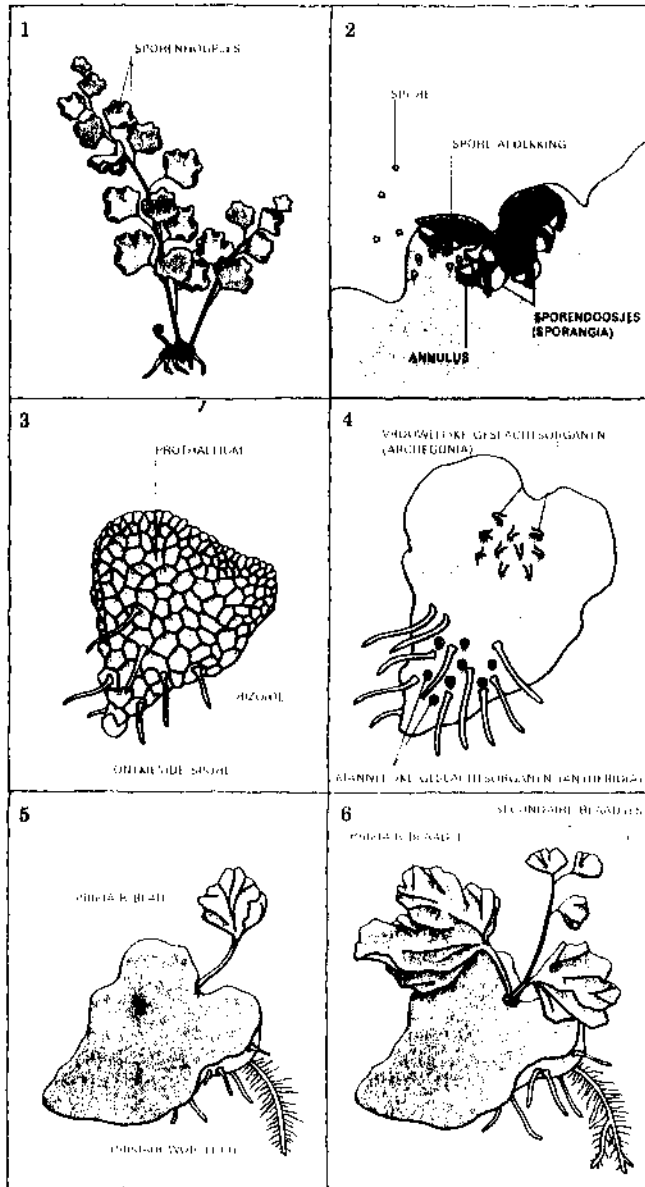
Tijdens de groei van een varenplant doorloopt deze een aantal duidelijk gescheiden stadia. Twee van deze stadia zijn duidelijk zichtbaar: dat zijn de varenplant zoals we die kennen, de sporofyt en een veel kleinere vorm, de gametofyt. Daarnaast zijn er nog twee stadia die niet zo goed zichtbaar zijn omdat ze veel kleiner zijn: de sporen en de gameten. De vier stadia wisselen elkaar af in een voortdurende kringloop: de sporofyt vormt sporen, uit een spore groeit een gametofyt. De gametofyt vormt vervolgens gameten. En uit de gameten groeit dan weer een sporofyt.

De sporofyt is dus de varenplant zoals we die kennen. Meestal is dat een forse, met het blote oog duidelijk herkenbare plant. Met het blote oog kunnen we ook zonder veel moeite de belangrijkste delen van de sporofyt onderscheiden: de wortels, een wortelstok of stammetje en daarop ingeplant de bladen, met de sporangia aan de onderkant. De gametofyt zal voor de meeste mensen wat minder bekend zijn: een klein, mosachtig plantje, dat ook wel 'prothallium' wordt genoemd. Het prothallium is in het algemeen minder dan één centimeter lang en breed, en groeit dicht tegen de aarde aan.

De varenliefhebbers die zelf hun varens uit sporen opkweken, zullen het prothallium wel kennen. Anderen kunnen wellicht in een van hun varenpotten op de potgrond tussen de groenige aangroeisels de prothallia herkennen nu ze weten dat die bestaan. Om de verschillende delen van een prothallium te onderscheiden, moeten we het met een sterke loep of een microscoop bestuderen. We zien dan een doorschijnend dun vliezig plantje, dat geen wortels, stengels of bladeren heeft, maar slechts een aantal draadachtige uitgroeisels, waarmee het aan de ondergrond is vastgehecht. In tegenstelling tot de normale varenplant vormt het geen sporen maar mannelijke en vrouwelijke geslachtscellen. Als we goed kijken, kunnen we aan de onderkant van een rijp prothallium de geslachtsorganen zien zitten. De geslachtsorganen zijn kleine, min of meer bolvormige structuurtjes; de vrouwelijke liggen in het prothallium verzonken, de mannelijke liggen net op het oppervlak.

Bij mensen en dieren heeft ieder mens of dier twee ouders: een vrouwelijke en een mannelijke. Bij varens ligt de zaak niet zo simpel. Het is bij varens niet gemakkelijk om uit te maken wat nu mannelijke en wat vrouwelijke planten zijn.

EEN MERKWAARDIG
GESLACHTSLEVEN

1. Varens planten zich voort in 2 zichtbare fasen, beginnende met de vorming van miljoenen sporen in sporenhooftjes of sort.
2. Bij de meeste varens is elk sporenhooftje overdekt door een dekliesje of indusium, maar bij het venushaar vervult een omgekeurd gedeelte van het blad deze functie. Hieronder vormen zich in kleine sporendoosjes de sporen. Wanneer de sporen rijp zijn, springt een ring van cellen, het annulus, open en worden de sporen weggeslingerd.

3. Wanneer een spore ergens terechtkomt waar voldoende vocht en licht aanwezig zijn, ontkiemt hij en vormt zich de voorkiem of het prothallium, een klein plantje van 1 cel dik en 6 mm breed. Het zet zich vast met op worteltjes lijkende rizoiden.

4. De voorkiem ontwikkelt in 3 maanden vrouwelijke organen of archegonia, die elk een eitje bevatten en mannelijke organen, antheridia, die vele zaadcellen bevatten. Wanneer water de voorkiem bevochtigt, kan het sperma naar de eitjes zwemmen en deze bevruchten.

5. Het bevruchte eitje ontwikkelt zich op de voorkiem en vormt een nieuw plantje. De eerste blaadjes vertonen geen gelijkens met die van de moederplant, maar bij elk nieuw blad wordt de overeenkomst groter.

6. Ongeveer 3 maanden tot 1 jaar nadat een spore is ontkiemd, heeft de nieuwe varen secundaire blaadren en, zoals onderaan op de tekening, een wortelstok. De voorkiem verschrompelt en verdwijnt en na 2 jaar vormt de nieuwe plant haar eigen sporen-dragende bladen.

Linnaeus, die de gametofyten van de varens niet kende, veronderstelde dat de Mannetjesvaren (*Dryopteris filix-mas*) een mannelijke varen was en de Wijfjesvaren (*Athyrium filix-femina*) een vrouwelijke plant van dezelfde soort. We weten nu dat dit twee soorten uit zelfs geheel verschillende families zijn. Het duurde na Linnaeus echter nog ongeveer 100 jaar voordat ontdekt werd hoe de vork in de steel zit. De Duitse plantkundige Hofmeister vond toen, dat de rol van de mannelijke en vrouwelijke planten bij varens vervuld wordt door juist die kleine, onaanzienlijke gametofyten.

Mensen en dieren krijgen bij de geboorte twee stel chromosomen mee: een stel van de vader, een stel van de moeder. Op dezelfde manier krijgt elke varenplant een stel chromosomen van de ene ouder en een stel van de andere ouder. Chromosomen zijn de dragers van het erfelijke materiaal, de genen, en op deze manier krijgt iedere nakomeling zowel eigenschappen van de moeder als van de vader.

Als we met behulp van een microscoop, en speciaal gekleurde preparaten, het aantal chromosomen in de cellen van een varen zichtbaar maken, vinden we echter een opvallend verschil tussen sporofyten en gametofyten. In een cel van een sporofyt zijn tweemaal zoveel chromosomen aanwezig als in een cel van een gametofyt. We noemen de sporofyt diploïd, de gametofyt haploïd. Bij mens en dier vinden we wel een korte haploïde tussenfase, die een noodzakelijke stap vormt tussen twee diploïde generaties: de eicel en de zaadcel. Het verschijnsel dat beide fasen een min of meer zelfstandig leven leiden, noemen we: generatiewisseling.

Hoe kan er nu, uit een geheel diploïde plant, zomaar een haploïde ontstaan?

Deze overgang vindt plaats tijdens de sporevorming. Sporen worden gevormd doordat een bepaalde cel in een zich ontwikkelend sporendoosje (sporangium) in tweeën deelt. De nu gevormde cellen delen zich beide weer in tweeën, enzovoorts. Als dit zesmaal achter elkaar zo plaatsvindt, zijn er uiteindelijk 64 (rekent u maar na: $2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2$) sporen gevormd. Dit is inderdaad het aantal sporen dat we meestal in een enkel sporendoosje vinden (telt u maar na onder de microscoop). De eerste vier delingen zijn normale delingen, waarbij het aantal chromosomen in de gevormde dochtercellen gelijk is aan dat in de oudercel. Bij een normale deling delen eerst de chromosomen en daarna de cel. Daardoor komen in de beide dochtercellen evenveel chromosomen terecht als in de oudercel. Zo'n normale celdeling heet: mitose. Na vier van zulke delingen zijn er dus in het ontwikkelend sporendoosje 16 cellen gevormd die nu 'sporemoedercel' worden genoemd.

Uit: **Varens** door PHILIP PERL

Bij de volgende deling gebeurt er wat anders. Deze keer splitsen de chromosomen niet, maar krijgt elke dochtercel de helft van het aantal chromosomen van de moedercel. Dat gaat als volgt: voordat de cel deelt, gaan de chromosomen twee aan twee naast elkaar liggen, waarbij steeds de twee overeenkomstige chromosomen uit elk van beide ouders naast elkaar terechtkomen. Dat kan natuurlijk alleen goed gaan als er een even aantal chromosomen aanwezig is en als ze bovendien zo veel op elkaar lijken dat ze elkaar kunnen 'herkennen'.

Het hangt volledig van het toeval af in welk van de twee dochtercellen elk van een paar chromosomen terecht komt. In elke dochtercel zal dus gemiddeld de helft van de chromosomen afkomstig zijn van de vader, de andere helft van de moeder. De verschillende eigenschappen van de vader en de moeder worden op deze manier door elkaar geschud, zoals een pak kaarten voorat er opnieuw gedeeld gaat worden. De dochtercellen die ontstaan, verschillen steeds van elkaar.

Als het aantal chromosomen gehalveerd is, kan dat niet nog een keer gebeuren: bij de volgende en laatste deling splitsen de chromosomen weer op de normale manier.

Er zijn nu dus 64 cellen ontstaan, die elk half zoveel chromosomen hebben als de ouderplant. Deze cellen groeien uit tot sporen. Uit een diploïde varenplant ontstaan zo dus haploïde sporen. Uit een haploïde spore ontstaat vervolgens een haploïde gametofyt.

Voordat daaruit weer een normale plant kan groeien moet het aantal chromosomen weer verdubbelen. Dat gebeurt tijdens de bevruchting. Twee haploïde geslachtsdelen versmelten met elkaar: het resultaat daarvan is een diploïde cel waaruit tenslotte een diploïde varenplant kan groeien.

In de levenscyclus van een varen zijn er dus twee momenten die belangrijk zijn: het moment waarop de varen van diploïd, haploïd wordt, en het moment waarop hij van haploïd weer diploïd wordt. Als er op een van deze twee momenten een afwijking optreedt van de normale gang van zaken, kan dat ingrijpende gevolgen hebben. Bij het determineren van varens kan men daar gebruik van maken. Daarover een volgende keer verder.

Peter Hovenkamp

THE BRITISH PTERIDOLOGICAL SOCIETY: HONDERD JAAR

Twee leden van het bestuur van onze vereniging zijn zoals ik u al eerder schreef, op eigen gelegenheid van 7-11 juli naar het symposium geweest, waarmee onze Britse zustervereniging haar 100-jarig bestaan vierde.

Hierbij het verslag van mijn belevenissen en indrukken. Het is dus (nog) geen verslag van de soms moeilijk te volgen, maar uiterst boeiende en motiverende wetenschappelijke verhandelingen die er deze vier dagen werden uitgesproken.

Later in dit jaar verschijnt er een uitgebreid schriftelijk verslag. Wellicht dat ik aan de hand van dit verslag, wanneer ik het allemaal eens rustig heb kunnen nalezen, u meer over deze interessante onderwerpen kan vertellen.

Hoewel op eigen gelegenheid, voelden wij ons (Gerard en Tony Proper en ikzelf), met uw goedvinden naar ik hoop, toch wel degelijk vertegenwoordigers van onze jonge vereniging. Vanuit het bestuur is er dan ook aandacht besteed aan de wijze waarop wij ons daar het beste zouden kunnen presenteren.

Op voorstel van Bert Hennipman hebben wij dat gedaan met een presentatie van een deel van de schitterende aquarellen van ons medebestuurslid Luuk Jaarsma. Aquarellen die stuk voor stuk wetenschappelijke tekeningen zijn van het geslacht *Lecanopteris*, waaraan Bert onderzoek doet. Vooraf is druk gewerkt aan begeleidende teksten en het maken van passe-partouts, alsmede aan de houten koffer waarmee alles veilig naar Engeland moest. Ik moest de koffer persoonlijk in het vliegtuig meenemen. Geloof me; hij was loodzwaar. Ik was bang voor een fikse bijbetaling in verband met overgewicht. Maar dat werd me zowel heen als terug bespaard.

In Londen had ik via de BPS onderdak gekregen in een goede studentenkamer van het Imperial College. Schoon en rustig, hetgeen in een met auto's volgeladen stad een verademing is. Helaas konden de Propers dat van hun hotel aan een van de drukke wegen niet zeggen.

De openingsreceptie werd gegeven in een van de oudste hortussen van de wereld: 'Chelsea Physic Garden', direct gelegen aan de Theems. Een bezoek aan zo'n oude en nog steeds uitstekend onderhouden tuin is op zich al een belevenis.

In die omgeving ontmoet je, eerst nog onwennig (ik moest ook nog even 'in het Engels komen'), je medecongresgangers.

Illustere namen uit de varenwereld, van wie je soms boeken in je kast hebt staan, kom je dan tegen: Barbera Joe Hoshizaki, Clive Jermy, Christopher Page, Trevor Walker, John Woodhams, Jimmy Dyce, Martin Ricard, en vele anderen.

Onder het genot van een drankje en een hapje, maak ik mijn eerste contacten en merk dat mijn Engels ermee door kan. Het ijs is geheel gebroken als ik me voorstel aan Clive Jermy en mij verontschuldig voor mijn slechte Engels en vervolgens lachend als antwoord krijg dat iedere Nederlander zich tegenover een Engelsman voor zijn Engels begint te verontschuldigen.

De volgende dag om negen uur de opening van het symposium op het Imperial College. De eerste lezing wordt helaas niet, zoals in de bedoeling lag, uitgesproken door Bert Hennipman, omdat hij wegens ziekte niet kon komen. De eerste dag staat, hoe kan het ook anders, in het teken van vroegere varendeskundigen en van de varencultuur.

Op deze eerste dag zetten Gerard en ik tussen de bedrijven door de presentatie van onze vereniging op. We mogen direct de enthousiaste reacties van de eerste bewonderaars ontvangen. Luuk Jaarsma wordt als een fenomeen beschouwd. Later in de week worden er tientallen foto's van zijn werk gemaakt. Die gaan nu overal over de wereld. Zijn naam is gemaakt en terecht, en samen met hem die van de Nederlandse Varenvereniging.

De onderwerpen die aan de orde kwamen, waren:

1. Varendeskundigen en varencultuur in de historie.
2. Het cultiveren van varens uit de natuur.
3. Erfelijkheid en het kweken van varens.
4. Varens, beschouwd vanuit de commerciële hoek.
5. Varenkweek uit sporen in een steriele cultuur.
6. Varentuinen, vroeger en nu.
7. Varencultuur in verband met het behoud van varens.

Hoewel het Imperial College de vaste plek van het symposium was, zou dit congres niet af zijn geweest zonder een bezoek aan Kew Gardens. Een volle dag gevuld met voordrachten en rondleidingen door tuin en nieuwe varenkas, alsook door voor het normale publiek afgesloten kassen en afdelingen.

Voor diegenen die de oude varenkas nog hebben meegemaakt, ademt de nieuwe kas niet die atmosfeer die men in de oude ervoer. Maar voor mij, die dat oude niet had meegemaakt, was die nieuwe, bijna futuristische kas, een belevens. Maar je voelt wel iets van die oude sfeer in het oude Filmy Fern House, gelegen achter de

---

Orangery, waar in een zeer vochtige omgeving de delicate vliesvarens zijn ondergebracht. Zo'n oude volgroeide, en als ik zeggen mag, gerijpte kas, ja, die heeft het inderdaad.

Na sluitingstijd van de tuin werd ons in de nieuwe kas een heerlijke dis met Engelse kazen en wijn aangeboden.

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de BPS, is een speciaal varenboek samengesteld waarvoor varenmensen van over de gehele wereld hun fotomateriaal geleverd hebben. Vanuit Nederland waren dat Bert Hennipman, Gerard Proper en Marco Roos. (Elders in dit nummer kunt u een recensie van dit boek vinden.)

Al met al hebben wij een interessant symposium meegemaakt. We hebben vele nieuwe internationale contacten opgedaan. Contacten, die waarschijnlijk voor een groot deel zullen resulteren in uitwisselingen van lidmaatschappen tussen verenigingen, en dus van informatie.

In elk geval hebben we de Nederlandse Varenvereniging onder de aandacht gebracht.

Mijzelf, maar ik denk ook voor Gerard te mogen spreken, heeft dit bezoek opnieuw gemotiveerd om met de varen-hobby een stapje verder te gaan.

Harry Roskam

IETS OVER DE ACTIVITEITEN VAN DE ZWITSERSE VARENVERENIGING

De 'Schweizerische Vereinigung der Farnfreunde' (SVF) werd in 1977 opgericht als uitloei van een informele groepering van vooral amateurbotanici met als centrum van belangstelling de botanische tuin van Sankt Gallen met zijn rijke collectie van levende varens. De hortulanus, de heer R. Göldi met zijn grote kennis van deze planten was een sterke stimulator van deze groepering.

Bij de oprichting telde zij ongeveer 60 leden, thans zijn het er 180, waarvan ongeveer 2/3 deel in Zwitserland woont.

De activiteiten van deze vereniging concentreerden zich in de eerste jaren speciaal op drie terreinen: het organiseren van lezingen, het houden van excursies en het uitgeven van het orgaan Farnblätter, dat in 1978 voor het eerst verscheen, in gestencilde vorm, en dat sedert 1981 in offsetdruk wordt uitgegeven. Er verschijnen één of twee nummers per jaar. Het laatste verschenen nummer, 23, dateert van maart 1991.

Er wordt naar gestreefd de inhoud zo gevarieerd mogelijk te maken om aan de zeer verschillend gerichte belangstelling van de leden tegemoet te komen. Naast originele artikelen staan er ook samenvattingen of bewerkingen van op de jaarvergaderingen of op excursies gehouden lezingen in, verder verslagen van de excursies zelf, nekrologen, literatuurberichten, nieuws omtrent nieuw verworven kennis met betrekking tot de Europese varenflora, enzovoorts.

Verreweg de meeste bijdragen worden in het Duits gepubliceerd. Sinds 1987 is er een vierde activiteit bijgekomen: de SVF organiseert regelmatig workshops waarbij doorgaans een bepaalde groep van varens of varenachtigen onder de loep - en onder de microscoop - wordt genomen. Zo'n workshop is bijvoorbeeld eens aansluitend aan een excursie gehouden, waarop materiaal werd verzameld. De volgende dag werden de deelnemers wat dieper ingewijd in de morfologische en anatomische, vaak alleen met een microscoop waarneembare, kenmerken die ter onderscheiding van vooral de inheemse varengeslachten gebruikt worden. Een andere keer hielden we een workshop over paardestaarten en gingen we die de volgende dag in het veld bekijken.

Ofwel de workshop vervangt één van de twee lezingen, die anders in aansluiting aan de jaarlijkse ledenvergadering in maart in Zürich worden gehouden. Daarbij wordt met het oog op het jaargetijde uiteraard in de eerste plaats met materiaal van de botanische tuin en het herbarium van de Universiteit van Zürich gewerkt. Onderwerpen van zulke workshops zijn tot nu toe geweest: de familie Polypodiaceae (zie: M.J. Zink: Polypodiaceae - Eine Farnfamilie stellt sich vor; Farnblätter 19, 1988); de familie Pteridaceae en fossiele varens, alsmede de methoden van onderzoek daarvan. Dit laatste was het onderwerp van de workshop van maart 1991. Doorgaans nemen er zo'n 30 leden aan de workshop deel; de deelname is gratis en de infrastructuur van het Institut für Systematische Botanik van de Universiteit van Zürich staat tot onze beschikking. De deelnemers worden zonodig ook een beetje in de technieken van het microscopiseren ingeleid. Voor 1992 is een workshop over wolfsklauwachtige planten (Lycopodiophyta) gepland.

De excursies worden doorgaans eind augustus of begin september gehouden en

---

duren meestal twee dagen, op een weekend. Er nemen zo'n 25-40 leden aan deel. Ze hebben tot nu toe de leden van de SVF geleid naar gebieden als het Engadin, de Oerkantons in Centraal-Zwitserland, het kanton Tessin en aangrenzend Noord-Italië, het Zwarte Woud, de Cevennen en het Zillertal in Tirol.

Dit jaar zullen wij de Elzas en de Sundgau bezoeken; volgend jaar wellicht Saksen en de arktisch-Alpine Garten in Chemnitz.

Voor zover wij weten, is de SVF de eerste pteridologische vereniging van het Europese continent en de tweede van Europa, alleen jonger dan de British Pteridological Society.

Wie belangstelling voor het lidmaatschap heeft, kan een proefnummer van de Farnblätter aanvragen, of, nog beter, zich meteen als lid opgeven bij de president Prof. Dr. K.U. Kramer, Institut für Systematische Botanik, Zollikerstrasse 107, CH-8008 Zürich, Zwitserland.

Correspondentie kan in het Nederlands worden gevoerd.

De contributie bedraagt Sfr 15,- voor enkele personen en Sfr 35,- voor echtparen. Lidmaatschap voor het leven is eveneens mogelijk.

K.U. Kramer, president

KORTE BERICHTEN

---

1. In Natura (1991-4) lezen wij een artikel over de muurflora in Haarlem. Deze stad bezit verrassend rijk en mooi begroeide walmuren met onder andere 13 soorten varens, namelijk zwartsteel, muurvaren, tongvaren, steenbreekvaren, wijfjesvaren, ijzervaren, smalle stekervaren, kamvaren, mannetjesvaren, gebogen driehoeksvaren, brede eikvaren, eikvaren en moerasvaren. De provincie Noord-Holland heeft onlangs het initiatief genomen om tot bescherming van deze waardevolle muurvegetatie te komen. Onlangs verscheen een onderzoeksrapport over muurplanten, vergezeld van een uitvoerige inventarisatie en suggesties voor behoud en beheer. Ook in andere Noordhollandse gemeenten wordt aan deze zaak aandacht besteed.
  2. Het tijdschrift Onze Waard van mei 1991 geeft een aanvulling op hetgeen wij
-

---

in juni vermeldden: ongeveer tien jaar geleden werd een tongvaren gevonden op een andere plaats in de Alblasserwaard, namelijk op een sluisdeur in Kinderdijk. Deze is echter verdwenen als gevolg van dijkverzwaring ter plaatse.

3. Een lid stuurde ons een knipsel uit De Telegraaf van maart 1991. Wij citeren: "Veel land in de DDR werd zo verkeerd gebruikt dat men het eerst een tijd braak moet laten liggen. Of men moet er aardappels op verbouwen of varens om de bodemstructuur weer in orde te krijgen." Waarvoor varens al niet goed zijn!
4. Ons lid in Italië stuurde ons twee artikelen (in het Italiaans geschreven), namelijk over varenavondsten ten zuiden van het meer van Lugano en over *Oreopteris limbosperma* All. Holub, gevonden in Valceresio in Noordwest-Italië.
Belangstellenden kunnen bij mij een overdruk bestellen.
5. Graag vragen wij nog eens uw aandacht voor onze sporenbank. Voor een overzicht van de voorradige sporen verwijzen wij naar ons vorige nummer.
6. Een hartelijk woord van welkom tot onze nieuwe leden:
  - A. en G. Peroni, Via Marconi 49a,
21050 Besano, (Varese), Italië.
  - Vivaria, B. Floriszstraat 31,
1071 VA Amsterdam.
  - A. v.d. Beld, Simonshavenstraat 36,
1071 XK Amsterdam.
  - J.C. van 't Klooster, van Beeklaan 39,
3829 AT Hooglanderveen.
  - Firma E. Griffioen & Zn., Leidseweg 518, Postbus 134,
2250 AC Voorschoten.

Joop Comijs

BOEKBESPREKING

A world of Ferns

door J.M. Camus, A.C. Jermy en B.A. Thomas,

1991 ISBN 0 565 011200

Natural History Museum Publications,

Cromwell Road, London SW75DDD

Prijs £ 10,95.

De Britse Varenvereniging presenteert bij haar 100-jarig bestaan een nieuw boek. Vakmensen uit de vereniging hebben het samengesteld en zijn daarin zeer geslaagd. Het boek telt 112 pagina's en bevat 186 afbeeldingen in kleur, meestal varens, die gefotografeerd zijn in hun natuurlijke omgeving. Deze afbeeldingen werden gekozen uit de door leden ingezonden dia's.

Het is een boek voor eenieder die geïnteresseerd is in de natuur. Hoewel niet wetenschappelijk van opzet, geeft het wel veel wetenswaardigheden. Bijvoorbeeld een hoofdstuk waarin ons wordt verteld wat fossiele vondsten zeggen over het varenverleden en wat ze aan onze kennis van nu hebben bijgedragen.

Verder worden verschillende gebieden behandeld met daarin voorkomende varens, van het tropisch regenwoud tot de arctische gebieden. Ter afsluiting twee hoofdstukken over mythen en het gebruik van varens, varens thuis en in de tuin. Het is zeker ook een mooi kijkboek dat zicht geeft op de rijk gevarieerde varenwereld.

Als iemand vraagt wat je toch in varens ziet, geef hem dan dit boek in handen.

Drie vergissingen:

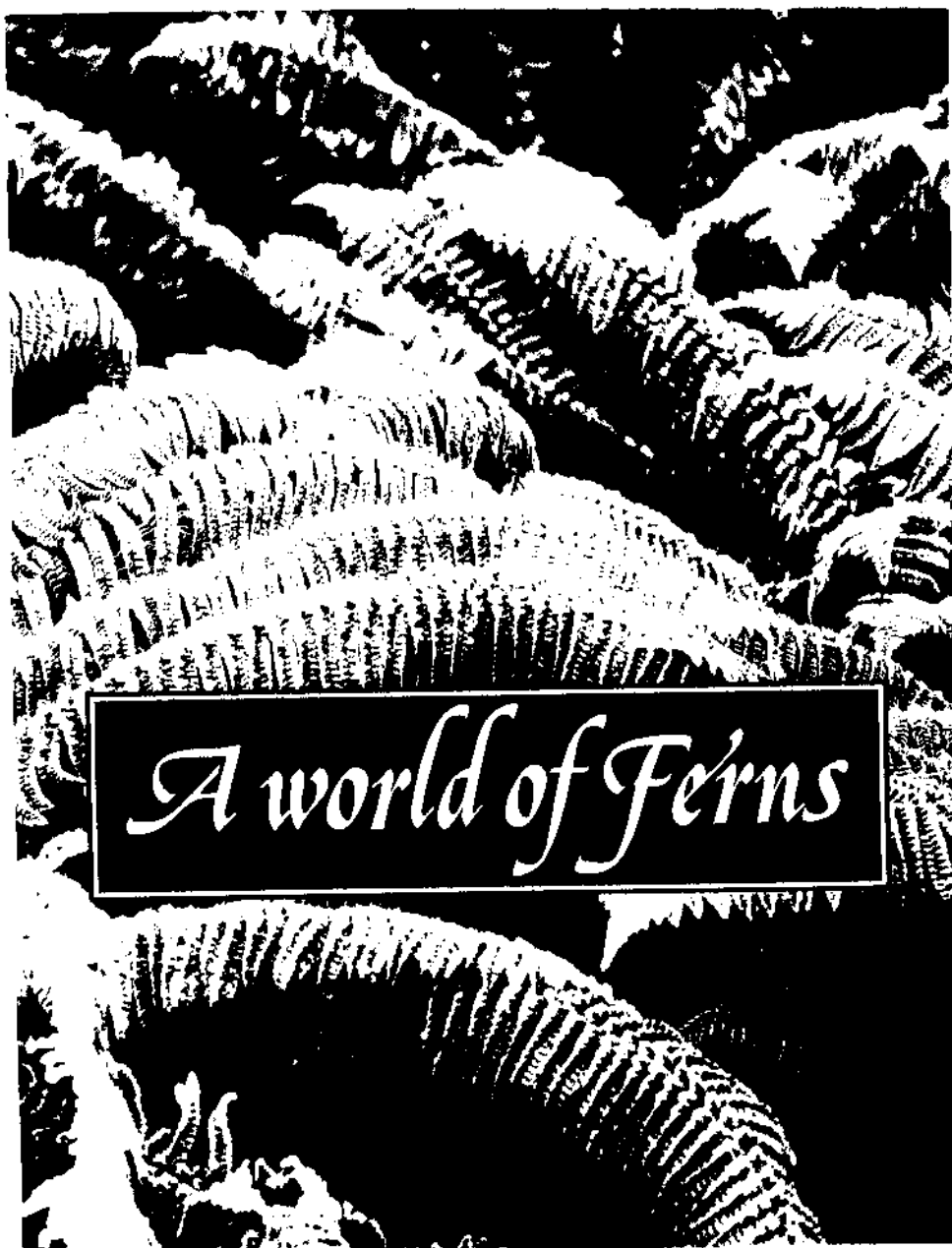
- Op bladzijde 2 is afgebeeld *Platycerium coronarium* en niet *Platycerium grande*.
- *Equisetum arvense* op bladzijde 12 linksonder, moet zijn *Equisetum sylvaticum*.
- Op bladzijde 47 is afgebeeld *Lecanopteris balgooyi* in plaats van *Lecanopteris sarcopus*.

Het boek is ingenaaid en heeft een slappe kaft; het formaat is 22 x 28 cm.

Gerard Proper

UIT BUITENLANDSE TIJDSCHRIFTEN

Ook in dit nummer willen wij graag aandacht schenken aan het Zwitserse varenblad *Farnblätter*, en wel aan de nummers 16 tot 23. Wilt u van een genoemd artikel een overdrukje, dan kunt u dat bij mij aanvragen.

Nummer 16 - februari 1987

Prof. Kramer doet verslag van een studiereis die hij in 1985 maakte naar het eiland Réunion (ten oosten van Madagaskar), een gebied met een nog vrij ongerepte natuur. Vier weken lang verzamelde hij daar 130 soorten varens en verwante plantensoorten die hij aantrof zowel onder als boven de boomgrens.

Nummer 17 - juli 1987

Er wordt melding gemaakt van een vondst op het eiland Mallorca van *Asplenoceterach barrancense*, een kruising van *Asplenium* en *Ceterach*. De eerste vondst dateert van 1971. Later werden exemplaren gevonden in 1983 en 1986. Bij nader onderzoek bleek er sprake te zijn van een kruising tussen *Asplenium majoricum* en *Ceterach officinarum*.

Verder een artikel over de verspreiding in Zwitserland van *Athyrium filix-gemina* en *Athyrium distentifolium*. Gebleken is, dat laatstgenoemde vooral boven 1000 meter voorkomt.

Nummer 18 - februari 1988

Een uitgebreid artikel over enkele varensorten op een aantal eilanden in de Atlantische Oceaan.

Verder wordt melding gemaakt van de vondst van *Asplenium poscharskyanum*, een kruising van *Asplenium adulterinum* en *Asplenium viride*.

Nummer 19 - november 1988

Een verhandeling over maanvarens, onder andere *Botrychium multifidum*, een soort die sinds 1868 niet meer was aangetroffen, maar in 1987 weer werd gevonden. Naast de vrij algemene *Botrychium lunaria* komen in Zwitserland vijf zeldzame maanvarensorten voor.

Verder in dit nummer een artikel over de *Polypodium*-familie.

Nummer 20 - juni 1989

Een verslag over een bezoek aan een laurierbos op Madeira met een grote rijkdom aan varens. Verder een artikel over *Notholaena marantae*.

Nummer 21 - januari 1990

Een verhandeling over fossiele vondsten in Antarctica van 150 miljoen jaren oude varensoorten. Verder een artikel over *Asplenium*-vondsten op Mallorca in 1989.

Nummer 22 - augustus 1990

Een uitgebreid artikel over *Thelypteris palustris* Schott. Er wordt onder andere melding gemaakt van het feit dat sporen van deze moerasvaren maandenlang op het water kunnen drijven en daar ook kunnen ontkiemen. Worden zij in de grond gezet, dan ontwikkelen zij zich verder.

Nummer 23 - maart 1991

Er wordt melding gemaakt van de vondst van *Dryopteris remota* "Druce" in Italië, een soort die grote gelijkenis vertoont met *Dryopteris carthusiana*. Verder een uitgebreid artikel over varensoorten in Oost-Europa.

In de *Pteridologist*, een van de tijdschriften van de Britse Varenvereniging, vonden wij in Volume 2 Part 2 - 1991 artikelen over de volgende varensoorten:

- a. *Adiantum pedatum* "subpumilum"
  - b. Diverse varianten van *Blechnum spicant*
  - c. Diverse varianten van *Leptopteris*
  - d. Diverse varianten van *Asplenium trichomanes*.
- Verder een artikel over varensoorten in Frankrijk.

Joop Comijs

Varens voor professionals...

De basis voor het succesvol leveren van gezond uitgangsmateriaal voor varens? Dat is bij Royal Eveleens de jarenlange teelt-ervaring, gecombineerd met voortdurend onderzoek om de teeltomstandigheden te optimaliseren.

Kwaliteit

Verbeteringen van de kwaliteit, vernieuwing van het assortiment en een juiste teeltbegeleiding geven dan de kweker het vertrouwen waar hij recht op heeft.

Poelweg 40, De Kwakel.
Postbus 35, 1430 AA Aalsmeer.
Tel. 02975-62289, Fax 02975-68620.

Jonge planten met een voorsprong